

En attraktiv lärarutbildning?

Utbildningsdepartementet meddelar att ny statistik pekar på en ökning av antalet sökande till lärarutbildningar för tredje året i rad, till över 22 000. Detta kan låta betryggande, men siffrorna avser utbildning av lärare i alla skolans stadier från förskoleklass till gymnasium. Antalet ungdomar som vill bli ämneslärare i högstadium och gymnasium är fortfarande mycket lågt, särskilt i de naturvetenskapliga ämnena. Ur Universitets- och högskolerådets antagningsstatistik för HT2013 kan utläsas följande antagningstal för utbildningar till ämneslärare i gymnasiet med matematik som förstaämne: Göteborgs universitet 25 personer, Lunds universitet 21 personer, Stockholms universitet 13 personer, Umeå universitet 12 personer och Uppsala universitet 13 personer, med i de allra flesta fall inga sökande alls på reservplats i någon urvalsgrupp. På grund av lärarutbildningarnas fragmenterade utformning är antagningsstatistiken inte lätt att sammanfatta, men huvudintrycket är att antalet sökande till många av ämneslärarutbildningarna är förskräckande litet.

I de åtgärder som förts fram politiskt ingår både en ökning av antalet platser och en skärpning av antagningskraven till lärarutbildningen. Men då bortser man från det avgörande faktum att om det knappt finns några sökande till en utbildning så är skärpta antagningskrav och fler studieplatser bara slag i luften. Den första åtgärden måste vara att hitta vägar att locka studenter att söka utbildningarna och lyckas man med det kommer kvalitetsnivån och volymen att vara mer hanterliga frågor. En framgångsrik utbildning är helt beroende av att studenterna lockas dit i tillräckligt stora skaror. För ämneslärarutbildningens del (för det är alltså där de stora bristerna finns) handlar det om att locka *väldigt* stora skaror eftersom många lärare närmar sig pensionen.

Hur ska vi locka studenter till ämneslärarutbildningarna? Lönen för den färdigutbildade läraren är säkert en faktor, liksom arbetsförhållandena. I en artikel i senaste numret av *Ekonomisk Debatt* (nr 4 2014) beskriver Mats Persson och Eva Skult lärarnas reallöneutveckling sedan 1950-talet (se Persson och Skult 2014). De visar att lärarna haft en svag löneutveckling både i jämförelse med andra grupper och i absoluta termer. Till exempel har gymnasielärarna lägre reallöner nu än 1970. Dessa förhållanden är dyra att ändra och trovärdigheten i eventuella löften om ändring är (tyvärr) låg – särskilt som beslutet tas lokalt i kommunerna.

Kanske skulle själva utbildningen kunna göras mer lockande? För närvarande är utbildningen till ämneslärare i gymnasiet en femårig (4,5 år för

högstadiet) utbildning med specialutformade kurser i ämnena (t ex samhällskunskap) och de professionsinriktade områdena. Att påbörja en sådan utbildning innebär ett risktagande. Med få undantag (som KTH:s utbildning till civilingenjör och lärare) är utbildningarna till ämneslärare väldigt specifikt inriktade just på läraryrket, inte på andra möjliga användningar av ämneskunskaperna. För den som genomgår utbildningen väntar alltså en inläsning i ett yrke med låg lönenivå.

Detta skulle gå att ändra. Tänk om ämneslärarutbildningen var en två-årig masterutbildning med en treårig grundexamen vid högskolan med i princip valfri ämneskombination som antagningskrav? Studenterna skulle då inte behöva binda upp sig för en femårig utbildning utan ges en flexibilitet värdefull för dem själva och för samhället. De förmågor som gör en bra lärare kan vara användbara för andra yrken, där även ämneskunskapen kommer till användning. Masterutbildningen kan därför utformas för vidare karriärmöjligheter än enbart läraryrket. På detta sätt ges de utexaminerade en bättre förhandlingsposition gentemot framtida arbetsgivare – det skulle också göra utbildningen mer lockande.

Varför sker då inte detta av sig själv, dvs vad hindrar universiteten från att erbjuda sådana här lärar-masterutbildningar om det nu skulle vara en bra idé? En faktor kan vara att lärarutbildningarna är så hårt och detaljerat reglerade vad gäller kurser och innehåll. Detta framgår inte minst av Högskoleförordningens bestämmelser för yrkesexamina. För examina som Apotekarexamen, Civilingenjörsexamen, Juristexamen, Läkarexamen, Psykologexamen och Tandläkarexamen anges på motsvarande en sidas text vilka kunskaper, förståelser, färdigheter och förmågor studenterna ska bibringas. För Ämneslärarexamen behövs tre sidor för de i många fall mycket detaljerade instruktionerna. Här är ett exempel: "För ämneslärarexamen med inriktning mot gymnasieskolan ska utbildningen omfatta ämnes- och ämnesdidaktiska studier om 225 eller, när så krävs, 255 högskolepoäng i två undervisningsämnen. Av de ämnes- och ämnesdidaktiska studierna ska 15 högskolepoäng utgöra ämnesrelaterad verksamhetsförlagd utbildning. Utbildningen ska omfatta en fördjupning om 120 högskolepoäng i relevant ämne eller ämnesområde och en fördjupning om 90 högskolepoäng. När svenska, samhällskunskap eller musik ingår krävs dock alltid 120 högskolepoäng inom de ämnesområden som är relevanta för dessa ämnen" (se Högskoleförordning 1993:100, bilaga 2, under Ämneslärarexamen).

Skolan är givetvis en mycket viktig sektor och lärarutbildningar liksom alla utbildningar behöver säkert regleras och kvalitetssäkras. Dock verkar regleringsprocessen har drivits väldigt långt i detta fall, betydligt längre än för andra viktiga och avancerade utbildningar. Vad beror detta på? Kanske har det att göra med att vi alla någon gång gått i skolan och det är lättare än för andra utbildningar att känna att just jag vet vad som behöver göras. En annan faktor kan vara att både skolan och de akademiska lärarutbildarinstitutionerna haft en svagare ställning än teknologer, medicinare och höga jurister och inte kunnat hålla emot regleringsambitionerna.

Vad som än ligger bakom ämneslärarutbildningarnas utformning, och även om det som skett har skett i bästa välmening, så är resultatet inte tillfredsställande utan det finns utrymme för förbättringar. Våra universitet och högskolor har den kompetens och erfarenhet som krävs för att anordna attraktiva utbildningar och visionen om en attraktiv lärarutbildning är inte orealistisk. Men en förutsättning är nog att politikerna släpper en aning på sina ambitioner att detaljstyra skapandet av de framtida lärarna och överlåter mer av denna styrning till högskolan i samverkan med studenterna själva.

Astri Muren

REFERENSER

Högskoleförordning 1993:100, Bilaga 2, avsnitt 4 Examensbeskrivningar, http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Hogskoleforordning-1993100_sfs-1993-100/.

Person, M och E Skult (2014), "Lärlöner-na", *Ekonomisk Debatt*, vol 42, nr 4, s 6-17.